

О. Ю. Карпенко (Івано-Франківськ)

Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях

Проблеми відродження української нації протягом тривалого часу не діставали глибокого розкриття в заідеологізованій радянській історіографії, часом замовчувалися, а то і просто фальсифікувалися. «Білою» плямою в історичній науці стала, зокрема, й листопадова національно-демократична революція на західноукраїнських землях у 1918 р.

Витоки цієї революції сягають 1848 р., коли в Австро-Угорщині, до якої входили і західноукраїнські землі, на черзі дня постала проблема відродження української нації, здійснення національно-територіальної автономії краю¹. 2 травня того року у Львові було створено Головну руську раду — політичний орган, який представляв національні інтереси українців у системі імперської влади. Як відзначав про неї М. С. Грушевський, це було «свого роду українське національне правительство»². Уже в своїй першій «Відозві» Рада заявила про етнічну єдність західних українців з усім українським народом, «котрий одним говорить язиком і 15 мільйонів виносить, з котрого півтретини мільйона землю Галицьку замешкує» і який «був колись самостійним, рівнявся у славі наймогнішим народам Європи»³. Тоді ж виникло 12 окружних і 50 місцевих рад, що розгорнули активну діяльність по відродженню української нації й демократизації суспільства.

Головна руська рада, будучи за своїм складом буржуазно-ліберальною, висунула вимоги здійснення буржуазно-демократичних реформ і забезпечення національно-територіальної автономії українських земель у складі імперії, тобто перетворення їх в окрему провінцію зі своїми органами влади. Тоді ж було зроблено спробу створити українську національну гвардію.

Піднесення національної самосвідомості й активізація національно-визвольних змагань були закономірними для епохи краху феодалізму і абсолютизму явищами. Однак поразка революції 1848—1849 рр. призвела до занепаду національно-визвольного руху. У 1851 р. австро-угорські власті розігнали Головну руську раду та її органи на місцях. Не було створено і окремої української провінції в складі імперії. І все ж «пізнішим поколінням, — як писав І. Я. Франко, — майже на кожному кроці приходиться нав'язувати до того, що вже було розпочато або бодай задумано в 1848 році»⁴.

Помітний вплив на хід і характер визвольної боротьби в краї справила діяльність українських революціонерів-демократів (І. Франка, М. Павлика, О. Терлецького, С. Подолинського), інших передових культосвітніх діячів, а також національно-демократичної, радикальної і соціалістичної партій. На початку ХХ ст. уже з'являються гасла «Хай живе революція!», «Геть монархію!», «Хай живе Українська республіка!». Ці заклики стають дедалі голоснішими після перемоги революції 1917 р. й утворення Української Народної Республіки, яка стала притягальним фактором для всього загальноукраїнського визвольного руху. Початок 1918 р. ознаменувався в Австро-Угорщині загальним політичним страйком з вимогами припинення імперіалістичної війни і підписання демократичного миру. Його учасники

висунули гасла: «Хай живе соціальна революція!», «Вітаємо вільну і незалежну Українську республіку!» та ін.

Західноукраїнські землі були охоплені масовими вічами, на яких лунали вимоги визволення і возз'єднання з матір'ю-Україною⁵. «Стоячи на ґрунті самовизначення народів,— заявили студенти львівських вузів,— вважаємо єдино виправдане, доцільне, невідкладне і справедливе домагання возз'єднання усіх земель, заселених українським народом, в єдину державну цілість, від нікого не залежну демократичну Українську державу»⁶. Подібного змісту резолюції надходили з Чернівців, Станіслава, Тернополя, Коломиї, Самбора та інших міст. Комісар Середнянського округу (Закарпаття) у зв'язку з цим доповідав властям: «Народ тримає себе разом з українською нацією і з нею прагне об'єднатися»⁷. Звідусіль надходили вимоги загальних зборів різних громад: «Народ вважає себе тожним з українською нацією і бажає об'єднатися з нею»; «Ми би хотіли ид вам приклучитися, як ид українцям»; «Ми хочемо до України присоєдинитися і з ними воедино жити»; «Ми си приклучаємо ко вам ид України»⁸. Один з лідерів націонал-демократії К. Левицький визнавав, що «ідея єдності всіх українських земель, всього українського народу панувала тоді неподільно в душах і думках українського народу Галичини»⁹.

Поступово у революційно-визвольну боротьбу активно включилися всі поневолені народи Австро-Угорської імперії. У грудні 1917 р. в Києві, у квітні 1918 р. у Римі і у травні того ж року в Празі відбулися наради політичних представників цих народів, на яких висувалися вимоги свободи, суверенітету й незалежності¹⁰.

Доля українського народу активно обговорювалася в місцевих політичних колах. 24 березня 1918 р. українська парламентарна репрезентація разом з послами до галицького сейму на таємному засіданні обговорила питання «Про організацію національної оборони», а наступного дня на міжпартійній нараді представників українських політичних партій і організацій навіть ішлося «про конституювання українського державного організму в Австрії» і організацію «національних сил»¹¹. І тоді було вирішено вимагати від Відня утворення з українських земель «окремого державного організму», як це обіцяла Австро-Угорщина за таємним протоколом до мирного договору, підписаного між Центральною Радою і Четверним союзом 9 лютого 1918 р. На цій нараді представник УСДП В. Темницький домагався «перебудови цілої Австро-Угорщини у федерацію окремих національних держав, отже, жадаємо і української державності на українських областях, але не тільки Австрії самої, і цілої Австро-Угорщини, наше домагання обіймає також Угорську Україну... Наше спільне домагання є, щоби український народ став повноправним господарем»¹². У серпні відбулася нарада відомих західноукраїнських політичних діячів (у ній взяли участь В. Панейко, С. Баран, Л. Цегельський, Л. Бачинський, І. Кивелюк), на якій знову порушувалося питання про створення в краї відповідних адміністративних і військових органів, що зайнялися б підготовкою до перебрання влади від австрійського уряду.

Активізація національно-визвольного руху на західноукраїнських землях непокоїла представників імперської влади. Так, комендант жандармерії Галичини і Буковини генерал-майор Фішер попереджав уряд, що тут «дуже помітний прогрес в посиленні національної свідомості, особливо з часу останнього перевороту в Росії», а цісарський намісник генерал-полковник Гуйн уже в липні зробив висновок, що «розклад монархії (особливо сильно прогресує протягом останніх трьох місяців»¹³.

Імперія Габсбургів йшла до свого краху. У найважливіших промислових центрах, військових гарнізонах і військових частинах на фронті виникали ради робітничих і солдатських депутатів. Політична криза доповнювалася економічною. Розпочався голод. Уряд втрачав контроль над ситуацією. Імперський міністр закордонних справ граф О. Чернін змушений був визнати, що «годинник Австро-Угорщини зупинився, скінчився його завод»¹⁴. І цим було все сказано.

Рятуючи імперію і монархію, імператор Карл Габсбурзький 16 жовтня 1918 р. видав маніфест під назвою «Моїм вірним народам». Ним передбачалася перебудова держави на принципах федерації «вільних земель», звичайно, із збереженням і монархії, і імперії. Та щоб «вірні народи» не зрозуміли цей маніфест як визнання їхнього права на державний суверенітет, 22 жовтня прем'єр-міністр застеріг від подібного хибного трактування його змісту.

Однак ніщо вже не могло уберегти імперію від краху. У жовтні — листопаді вся вона була охоплена народною революцією, в результаті якої монархію було повалено, а імперію ліквідовано. На її уламках виникли національні суверенні держави — Чехословаччина, Югославія, Угорщина, Австрія. Вирішальна роль у здобутті перемоги належала народним масам. Однак через їх політичну незрілість влада опинилася в руках національної буржуазії, яка мала і свої політичні партії, і великий досвід політичної боротьби, і, нарешті, свої збройні сили.

Майже так само розвивалися тоді події і на західноукраїнських землях. Та на інше важко було й сподіватися. Адже, перебуваючи протягом століть у складі однієї держави, вони тісно були пов'язані з нею соціально-економічним життям, класовою і національно-визвольною боротьбою. Треба, однак, визнати, що політичні діячі краю, хоч і вдавалися часом до заяв про визволення з-під гніту імперії, але фактично аж до останніх днів її існування міцно трималися за неї. Відомо, наприклад, що навіть улітку 1918 р. голова української парламентарної репрезентації Є. Петрушевич запевняв власті: «Ми ніколи не прагнули викликати серед народу революцію, навпаки, наш народ вірно стоїть на охороні інтересів держави... Зірка габсбурзької династії все ще світить ясно і яскраво на нашому небосхилі».

Час ішов, і коли політичні діячі краю відчували неминучість згасання цієї зірки, вже у серпні порушувалося питання про можливе «самочинне обняття державної влади». Але при цьому вони не втрачали надії на те, що уряд «по справедливості передасть українцям територію»¹⁵. І лише після того як власті відмовили галичанам у цьому, один з лідерів репрезентації К. Левицький погрожував в австрійському парламенті: «Галицькі українці заявляють безумовно, що їх шлях веде не до Варшави, але до Кієва»¹⁶. А Є. Петрушевич заявив у рейхсраті: «Коли Австрія хоче залишатися старою Австрією, не хоче провести поділ Галичини, тоді український народ мусить втратити останню надію на краще майбутнє в цій державі, і в зв'язку з цим ми вже сьогодні заявляємо про своє найсвятіше право на об'єднання всіх українських земель в одну Українську незалежну державу і домагаємось приєднання всіх українських областей Австро-Угорської монархії, отже і українських земель Угорщини, до Української держави»¹⁷. Він так далеко пішов у своїй критиці, що навіть назвав Австрію ганьбою для Європи, «тюрмою, в якій народи терплять страшні муки»¹⁸. Лідер української соціал-демократії С. Вітик, виступаючи в парламенті 11 жовтня, різко засудив монархічний режим, де «панують середньовічні феодалі». Така імперія, заявив він, «не може далі існувати... Австрія мусить дати народам свободу для

утворення самостійних держав». А далі він уже прямо погрожував, що в умовах, які склалися в країні, «не короновані королі, а народи самі беруть свою долю в свої руки», що українці не можуть залишатися іграшкою в руках уряду, а «вільна і незалежна Україна належить нам, як вільному народові»¹⁹.

12 жовтня українська парламентарна репрезентація вирішила скликати у Львові так званий «з'їзд мужів довір'я», на якому обговорити питання про дальшу долю західноукраїнських земель²⁰. Важливо відзначити, що це рішення було прийняте до згаданого раніше маніфесту цісаря.

Відповідних заходів вживали у Відні і польські галицькі діячі, які 9 жовтня офіційно порушили перед австрійським урядом питання про передачу всієї Галичини, тобто і її української частини, до складу Польщі і дістали в цьому підтримку від останнього²¹.

Ось за таких обставин 18 жовтня у Львові було проведено нараду, в якій взяли участь українські послы австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, а також представники від політичних партій. На ній було утворено Українську національну раду — новий політичний орган, передбачений маніфестом цісаря²². На цій же нараді було проголошено і Українську державу як автономну частину імперії в складі Східної Галичини, включаючи Лемківщину, а також Північну Буковину і Закарпаття²³. Офіційних представників від Закарпаття на нараді не було, але від імені українців краю було зачитано листа. «Брати наші! — зверталися вони. — Без вашого рятунку не можемо мати надії на крашу будучність. Без вашої помочі грозить нам повна загибель»²⁴. Лише представники УСДП виступили проти автономії в складі імперії, за об'єднання з Україною²⁵.

19 жовтня, як і планувалося, відбувся з'їзд мужів довір'я, на який були запрошені, крім учасників попередньої наради, представники з повітів²⁶. Деякі уявлення про них можна скласти з делегації Станіславщини: 2 адвокати, 2 учителі, 1 журналіст²⁷. Отже, і серед членів делегацій не бачимо представників від основної маси населення.

З'їзд мужів довір'я відіграв роль конституанти, яка і сприяла затвердженню складу Української національної ради. До неї ввійшли послы парламенту і двох сеймів, представники від основних політичних партій (національно-демократичної, радикальної, соціал-демократичної, християнсько-суспільної), а також окремі представники від повітів і єпископи. З'їзд схвалив проголошення Української держави у складі імперії, хоч проти нього дедалі рішучіше протестували соціал-демократи²⁸. Австрійські власті схвально зустріли це рішення, оскільки воно засвідчило перемогу над соціал-демократами, «вирішивши українське питання в приєднанні до Австрії»²⁹, що й передбачалося цісарським маніфестом.

Того ж дня відбулося і перше засідання Національної ради, на якому було утворено три делегації: репрезентативну й виконавчу — у Відні на чолі з Є. Петрушевичем, галицьку — в Львові на чолі з К. Левицьким й буковинську — у Чернівцях на чолі з О. Поповичем³⁰. Наступного дня на площі собору св. Юра відбулося віче, на якому його учасники схвально зустріли оголошені рішення з'їзду мужів довір'я. З ораторів лише С. Вітик виступив проти автономії, за об'єднання з Україною.

20 жовтня соціал-демократи провели у Львові свою конференцію, щоб виробити дальшу стратегію і тактику. Її учасники висловилися за «об'єднання Східної Галичини з Україною в одну державу-республіку, в якій у майбутньому буде ліквідоване велике землеволодіння, і за здійснення цих основних принципів вирішили вести усіма засобами рішучу класову бороть-

бу проти всіх українських буржуазних партій»³¹. Щоправда, далі цих грізних заяв соціал-демократи не пішли. Їхні чотири представники і надалі залишалися членами Національної ради, з нею співпрацювали, як і в уряді.

Вживала певних кроків і галицька делегація. 20 жовтня вона прийняла рішення зосередити у Львові певні українські військові і жандармські формування³². Отже, передбачалося і можливе застосування сили для захоплення влади. Тим більше, ні для кого не було таємницею, що у Львові знаходяться загони польської військової організації (ПОВ), на чолі якої стояли Пілсудський і Ридз-Смігла, польського допоміжного корпусу (ПКД) під командуванням полковника Сікорського, польських військових кадрів (ПҚВ), а також окремі групи легіонерів. Загальне керівництво ними здійснював Начальний комітет³³. 22 жовтня було видано таємне розпорядження про підготовку польських збройних сил до захоплення влади, а наступного дня були призначені командири загонів під загальним керівництвом полковника Сікорського³⁴. Пізніше Сікорський був замінений генералом Пухальським, а перший — призначений начальником штабу³⁵. Для фінансового забезпечення операції командування одержало 100 тис. крон і 50 тис. франків³⁶. Уся ця підготовка розгорталася на очах австрійських властей. Генерал-майор Фішер доповідав у Відень, що «легіонери вільно кружляють по вулицях Львова, для них збираються гроші, одяг і т. д., навіть вербуються добровольці»³⁷, що ці організації мають зв'язок з Варшавою, Краковом, Лодзем і представниками Антант³⁸. 26 жовтня він уже прямо телеграфував до Відня, що у Львові йде «підготовка путчу з боку поляків»³⁹. 28—30 жовтня відбулися таємні наради, на яких обговорювалися організаційні питання захоплення влади. У ніч на 31 жовтня Сікорський виїхав до генерала Пухальського в Перемишль, щоб 1 листопада разом з польською ліквідаційною комісією, створеною у Кракові 28 жовтня для офіційного перебрання влади, прибути до Львова⁴⁰. Генеральним комісаром Галичини був призначений князь В. Чарторийський. Військові частини одержали наказ начальника польського генерального штабу генерала Розвадовського «на випадок конфлікту (з українцями.— О. К.) треба їх роззброїти, запобігти будь-якому виступу, проступки карати безоглядно»⁴¹.

Певних заходів вжила у той час і Українська національна рада. 25 жовтня відбулося її засідання, на якому було створено керівний орган — президію в складі 9 чоловік на чолі з Є. Петрушевичем. Активізував свою діяльність і Центральний військовий комітет, утворений у Львові ще у вересні 1918 р. з українських офіцерів австрійської армії. Спочатку його членами були Бараник, Караван, Рудницький, Огоновський, Ватран і студент Полянський, а на завершальному етапі особливо активну участь у його діяльності брали сотник О. Кузьма, поручники П. Бубела, Д. Паліїв та Л. Огоновський. 27 жовтня комітет очолив П. Бубела, а 29 — сотник українських січових стрільців Д. Вітовський, що прибув з Чернівців. Це була рішуча і прогресивна за своїми суспільно-політичними поглядами людина. Син селянина з Прикарпаття, він вчився на юридичному факультеті Львівського університету, але в 1910 р. був виключений з нього за участь у політичній демонстрації. У 1911 р. організував втечу з в'язниці студента М. Січинського, що був посаджений до неї за вбивство намісника графа А. Потоцького. Під час служби в австрійській армії Д. Вітовський за протест проти урядової заборони відзначення дня пам'яті Т. Шевченка був відданий під військовий суд. Він користувався авторитетом і повагою серед січових стрільців, був членом Української радикальної партії. Редагував орган стрільців «Шляхи». Проводив політико-освітню роботу на Волині, коли там

перебувала австрійська армія. Як стверджують його друзі і вчитель М. Лозовський, на світогляд Д. Вітовського вплинули революційні події на західноукраїнських землях і «рівночасно рухи на російській Україні і революція в цілій Росії»⁴². Саме ця людина і відіграла вирішальну роль у критичний момент розвитку подій у Львові.

Щодо позиції самого Військового комітету, то вона не була однозначною. Спочатку його члени обстоювали автономію західноукраїнських земель у складі імперії і навіть мали намір запросити архикнязя Вільгельма Габсбурзького на посаду його голови. Коли ж наприкінці жовтня обстановка змінилася, комітет вирішив «боротись під знаменом соборної України»⁴³. Політичне керівництво комітетом спочатку здійснювала національно-демократична партія, а потім — Національна рада⁴⁴.

Треба відзначити, що Національна рада, її провідні діячі, виховані в душі вірності монархії, і далі сподівалися вирішувати долю краю лише з дозволу органів влади. Навіть 31 жовтня, коли було відомо, що наступного дня до Львова прибуває польська ліквідаційна комісія, щоб перебрати від намісника владу, її лідери К. Левицький, С. Голубович, Л. Цегельський, В. Сінгалевиц, С. Баран та інші благали графа Гуйна передати владу саме їм, а не полякам. Однак цього ніхто не збирався робити. Зібравшись на своє термінове засідання, Рада прийняла рішення чекати дозволу з Відня. Проти такої позиції рішуче виступив Д. Вітовський. «До перевороту все підготовлене, — заявив, зокрема, він, — і вже неможливо його відкласти». Як військовий, Д. Вітовський вважав, що «завтра українці можуть бути вже безсилі проти польської переваги. Справа може вдатися тільки зараз. Як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра його напевне візьмуть поляки»⁴⁵. Національна рада своєю мовчанкою фактично дала згоду на активні дії Військового комітету.

Того ж таки дня 31 жовтня о 19 год. у Народному домі, де працювала Рада, відбулося засідання Військового комітету, в якому взяли участь близько 40 чол. З промовою виступив його голова. Д. Вітовський знову повторив: «Як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра його візьмуть поляки. Наша честь вимагає, щоб ми перші взяли владу в краї, хоч би навіть прийшлося зараз її втратити». На цьому ж засіданні були призначені керівники військових підрозділів, кожен з яких одержав конкретне доручення на час повстання. Військовий комітет був реорганізований в Українську генеральну команду. До оперативного штабу ввійшли сотник Д. Вітовський, О. Кузьма, С. Горук, поручники П. Бубела, Д. Паліїв, Б. Гнатевич, І. Цюкан. Нарада закінчилася о 10-й годині вечора. У ній взяли участь і робітники⁴⁶.

Одночасно вживалися заходи до організації виступу по всьому краю. О 16 год. до всіх повітових центрів краю надійшов наказ Військового комітету такого змісту: «В ніч з 31 жовтня на 1 листопада ц. р. Українська національна рада переймає владу над українськими землями Австро-Угорщини. Тієї ночі українські військові частини займають Львів. Те саме заряджено по всіх містах Східної Галичини. Після одержання цього наказу негайно опанувати містом». Цей по-справжньому бойовий наказ був розісланий нелегальним окружним військовим комітетам у Станіславі, Чернівцях, Тернополі, Коломиї, Золочеві, Перемишлі, Самборі, Чорткові, Стрию, Раві-Руській та в інші повітові центри — довіреним українським політичним діячам з чіткою вимогою «зібрати якнайбільше боєздатних селян і спільно з українськими військовими захопити владу в повіті»⁴⁷.

Головна увага приділялася підготовці повстання у Львові, де перебувала

адміністративна влада і знаходився найбільший військовий гарнізон. Як видно з документів, Військовий комітет розраховував на підтримку українських солдатів 50-го вартового куреня (800 чол.), 15-го (600 чол.), 19-го (500 чол.) й 41-го (450 чол.) піхотних полків, 30-го стрілецького куреня (90 чол.) та загону жандармерії (150 чол.) — загалом близько 2500 чол., у тому числі 60 офіцерів⁴⁸. Крім того, комітетчики сподівалися на участь у бойових діях місцевих робітників і молоді. З метою організації цивільного населення був створений громадський комітет, що мав, як стверджував член Військового комітету О. Кузьма, забезпечити участь «кількасот зорганізованих людей».

Згідно з оперативним планом вночі було нейтралізовано німецькі й угорські військові частини, а також обеззброєно польських солдатів й офіцерів львівського гарнізону. У перші ж години повстання було завдано удару головним адміністративним центрам. Зокрема, загін під командуванням хорунжого Сендецького (75 чол.) оволодів намісництвом, загін поручника Мартинця (180 чол.) інтернував намісника генерал-полковника Гуйна. Одночасно був інтернований командуючий військами Галичини і Буковини маршал-поручник Пфедфер. Було захоплено міську ратушу, пошту, телефон, телеграф, вокзали, банки, військові склади⁴⁹. На ранок 1 листопада 1918 р. Львів опинився в руках повсталих. О 7-й годині ранку Д. Вітовський доповідав К. Левицькому про взяття міста. На міській ратуші замайорів український національний прапор.

Вістка про переможне повстання у Львові блискавкою облетіла Галичину. І вже 1 листопада в Дрогобичі у Народному домі відбулася нарада представників заводів, нафтових промислів та інтелігенції, на якій було вирішено негайно мобілізувати сили для взяття влади. У другій половині дня до центру міста почали прибувати озброєні робітничі дружини, селянські загони з навколишніх населених пунктів. Однак їх виявилось недостатньо, щоб захопити владу. Лише наступного дня о 10-й годині ранку був інтернований австро-угорський військовий гарнізон, захоплено староство, магістрат, банк, пошту, залізничні вокзали, склади, великі промислові підприємства. Активну участь у цьому взяв і загін селян з Добрівлян на чолі з учителем С. Кужелем. Під його керівництвом вони роззброїли відділ військової жандармерії і угорський військовий загін, здобувши понад 10 кулеметів та багато іншої зброї. Прибули загони з Тустановичів, Волі Якубової та інших сіл⁵⁰. Однак м. Борислав і навколишні села захопили польські легіонери. Пізніше озброєні дрогобицькі робітники й селянські загони вигнали легіонерів з міста. В бою загинув робітник С. Якубовський, багатьох було поранено⁵¹. Ось так протягом кількох днів було повалено владу в усьому нафтовому басейні. Старостою повіту став суддя І. Бордун. Було створено нову повітову національну раду переважно з інтелігенції та буржуазії. З огляду на складну обстановку в повіті було оголошено військове становище. Збори, демонстрації, мітинги заборонялися⁵².

Великого значення в забезпеченні перемоги надавалося Перемишлю, через який проходила основна магістраль, що зв'язувала Краків зі Львовом. Дії революційних загонів були рішучими. З листопада місто було захоплено. Коменданта фортеці генерала Розвадовського й начальника штабу генерала Пухальського було заарештовано, а військові частини інтерновано. Було захоплено адміністративні органи, банки, вокзали, аеродром, авіапарк, великі військові склади⁵³. 5 листопада вийшов перший номер газети «Воля» — революційного органу Перемишльщини, як зазначалося на ньому. У редакційній статті газета закликала населення вважати себе «жовнірами

вільної України» і «виборювати права, які нам належать». У зверненні «Селяни до зброї!» звучав прямий заклик до боротьби із загарбниками. Поряд містилося повідомлення про те, що «в обох столицях небіжки Австро-Угорщини вибухла революція». Орган революційної Перемишльщини закликав: «Український народ бажає собі республіки в складі всіх земель, заселених українським народом»⁵⁴. Однак провідники повстання допустили ряд серйозних тактичних помилок⁵⁵. Польські військові керівники підтягнули сили, й 11 листопада Перемишль здався. Як справедливо відзначав О. Кузьма, місто «упало тільки завдяки українській бездарності»⁵⁶.

У Станіславі уже 31 жовтня розпочався виступ солдатів 95-го й 58-го піхотних полків. Вночі було захоплено всі найважливіші об'єкти. Військові частини гарнізону було інтерновано, солдатів на залізничній станції роззбресно⁵⁷. У місті було створено тимчасову адміністративну управу в складі 12 чол., у тому числі 10 українців, 6 євреїв, 5 поляків та 1 німця. Її головою став учитель П. Чайківський. Управління залізниць очолив інженер І. Мирон, шкільне — вчитель Г. Павлюх, громадської безпеки — вчитель І. Слободяник, селянських справ — селяни М. Королюк та Я. Остап'юк, робітничих справ — відомий прогресивний робітничий діяч О. Устиянович, санітарних справ — лікар В. Янович⁵⁸.

У Коломийському повіті діяв революційний комітет у складі спочатку 8, а потім — 50 українських офіцерів. Наприкінці жовтня з його складу виділено штаб з 4-х чол. Було встановлено, «хто на випадок революції має оволодіти найважливішими об'єктами». 31 жовтня до одержання наказу зі Львова комітет прийняв ухвалу, в якій відзначалися успіхи революції в імперії. Тому ревком закликав Центральний військовий комітет, щоб той «найдовше до 5 днів дав наказ про проведення перевороту, а якщо він цього не зробить, щоб у Покутті на власну руку зробилося на своїй території і тим самим приневолено решту Галичини до того самого кроку»⁵⁹. Це був, як бачимо, відвертий заклик до самостійних рішучих революційних дій. Того ж дня на бік комітету перейшов український курінь, що передислоковувався залізницею на сербський фронт. Тим часом вночі надійшов наказ зі Львова, і о 3-й годині ночі в місті розпочалося повстання, яке швидко завершилося повною перемогою. 2 листопада владу було передано українській повітській раді⁶⁰.

У Золочеві, як стверджують свідки, із середини жовтня діяли «таємні революційні комітети, які були в союзі із стрільцями». З одержанням наказу Військового комітету солдати 35-го піхотного полку оволоділи містом і повітом⁶¹.

Жителі Липи, Хашової, Бережка й Жукотина, роззброївши жандармські відділи в селах, 3 листопада оволоділи центром повіту містом Туркою. Владу було передано повітській раді⁶².

У Жовкві відбувся спільний виступ селян і солдатів місцевого гарнізону під керівництвом лікаря Я. Рибак⁶³.

Складна обстановка створилася в Самборі. 1 листопада владу там захопили польські легіонери. Однак загалом повіт опинився в руках українських селян, які 5 листопада організували наступ на повітський центр і спільно з українськими солдатами визволили Самбір. У цьому їм допомагав озброєний загін, що прибув на автомашині із Старого Самбора. Комісаром повіту став письменник А. Чайківський⁶⁴.

У Тернопільському повіті вирішальну роль у захопленні влади також

відіграли місцеві селяни і загін із Збаразького повіту у складі 700 чол. Повітовий комітет очолив письменник П. Карманський⁶⁵.

Селянські загони з Лапшина, Лісника, Мечищів та інших сіл під керівництвом лікаря Кошевича захопили владу у Бережанському повіті⁶⁶. Керівником повстання і комендантом Стоянова на Львівщині став селянин Заремба.

27 жовтня відбулося велике селянське віче за участю солдатів, що перебували у відпустці, у Тлумацькому повіті. Тоді ж під керівництвом поручника В. Колодницького був створений військовий загін у складі 50 чол., щоб у відповідний момент захопити владу. З одержанням сигналу про повстання 1 листопада існуючі органи влади в повіті було повалено. Особливо активно діяли при цьому учитель В. Михайловський, адвокат І. Макух, офіцери В. Колодницький та І. Наконечний⁶⁷.

1 листопада студент Яців привіз до Калуша наказ Військового комітету про виступ. Одразу ж в усі села було послано гінців, щоб з кожного з них до повітового центру прибуло по 5—6 «вірних людей для взяття влади». У ніч на 2 листопада в місті було роззброєно відділ жандармерії і військовий гарнізон. На 10 годину ранку Калуш і повіт опинилися в руках повстанців. Комісаром повіту став адвокат М. Желехівський, керівником соляних промислів — робітник С. Захнів. Усю адміністрацію повіту було замінено⁶⁸.

Подібним чином відбувалося захоплення влади і в Добромилівському, Рава-Руському, Кам'янка-Струмилівському, Гусятинському, Яворівському та інших повітах, загалом по всій Східній Галичині⁶⁹. Це було настільки несподівано, що деморалізовані австрійські власті практично не чинили опору. Все обійшлося майже безкровно. Лише у Львові в перший день виступу загинув робітник М. Голубець — член міського комітету УСДП⁷⁰. Повстали маси ставали фактичними господарями краю. Це був величний подвиг народу, що повстав і здобув перемогу.

Особливо необхідно відзначити роль інтелігенції. Відомі письменники М. Черемшина, А. Чайківський та П. Карманський, а також композитор О. Нижанківський стали комісарами повітів, В. Стефанік — членом Національної ради. Вчителі, лікарі, адвокати, інженери безпосередньо керували повстанням в окремих регіонах.

Буковинські трудящі розпочали свій виступ ще до повстання у Львові. 30 жовтня повстали селяни Старої Жучки, Великого Кучурова й Тарашан Чернівецького повіту. Одночасно спалахнули заворушення в Сторожницькому, Вижницькому, Вашківському, Кіцманському й Заставнівському повітах⁷¹. 2 листопада виступили солдати чернівецького гарнізону. Вони захопили казарми і військові склади, з яких роздали зброю робітникам та молоді. В Сучаві виникла солдатська рада⁷².

3 листопада Крайовий комітет буковинської делегації Української національної ради всупереч забороні імперського намісника президента Буковини графа Ецдорфа скликав Всебуковинське віче, в якому взяли участь кілька тисяч жителів краю. Віче одностайно ухвалило відому резолюцію про «прилучення австрійської часті української землі до України»⁷³. Віче визнало Національну раду вищою владою в краї і закликала буковинську делегацію негайно перебрати на себе управління ним. Тоді ж на нараді в Народному домі було вирішено «взяти владу на місцях, обеззброїти жандармерію, утворити земельні комітети, розділити маєтки дідачів та ін.»⁷⁴. Віче і справді стало сигналом до рішучих дій. У містах і селах виникали нові органи влади — комітети, ради.

6 листопада на заклик Крайового комітету озброєні загони солдатів, робітників і молоді оволоділи адміністративними установами, вокзалами, поштою, телеграфом. Міста Чернівці, Сучава, Сторожинець та Кімполунг опинилися в руках озброєних мас. Те ж саме відбувалося і в селах. Президентом краю став О. Попович. З цього приводу було видано спеціальну відозву Крайового комітету до населення. Однак, взявши владу, комітет нічого не зробив по організації його захисту від інтервентів, про небезпеку якої всім було добре відомо. 11 листопада румунські війська окупували всю Північну Буковину, яку було включено до складу боярської Румунії⁷⁵.

Події на Закарпатті розвивалися в руслі революції в Угорщині, до складу якої воно тоді входило. 31 жовтня, як тільки про неї надійшла звістка, солдати, робітники і селяни краю включилися в революційну боротьбу. Протягом 1—2 листопада було повалено владу в найбільших містах — Ужгороді і Мукачевому. Місцями «були чути постріли з гвинтівок і гуркіт кулеметів»⁷⁶. В Порошкові війська відкрили вогонь по робітниках фірми «Бантлін». Було вбито трьох чоловік і кількох поранено⁷⁷. Сутички з військами і жандармерією мали місце у Великих Лучках, Підмонастириші, Новому Селі, Ізі, Загатті, Тур'ї Реметі, Добриничах⁷⁸. Селянські заворушення відбулися у селах Велятин, Раковець та Велика Копаня⁷⁹. Всюди виникали нові органи влади — народні ради⁸⁰. На вічах і зібраннях закарпатці заявляли про своє бажання бути у складі єдиної України. Однак воля народу була проігнорована політичними лідерами, які, до того ж, самі не мали чітких орієнтирів. Одні (рада рутенів Мадьярії) орієнтувалися на Угорщину, інші (Любов'янська рада) — на Чехословаччину, ще інші (Гуцульська рада) — на Українську національну раду. Це вело загалом до послаблення революційного руху і в кінцевому підсумку — до окупації Закарпаття іноземними державами.

Отже, врешті-решт лише Східна Галичина залишилася під владою Національної ради. 1 листопада Рада опублікувала першу відозву, де сповістила, що «волею українського народу утворилася на українських землях колишньої Австро-Угорської монархії Українська держава», що влада перейшла до її рук. В іншій декларації вона заявила: «Голосимо тобі святу вість про твоє визволення з віковичної неволі. Віднині ти господар своєї землі, вільний горожанин Української держави». Рада закликала українські політичні організації на місцях «обняти всі державні, крайові і громадські уряди і від імені Української національної ради виконувати владу», обіцяючи при цьому вільний розвиток для всіх народів в Українській державі і скликання Установчих зборів.

5 листопада на сторінках газети «Діло» з'явилася велика програмна декларація Національної ради. У цьому історичному документі було викладено основні правові і соціально-економічні засади молодої держави: «Український народ! У створеній тобою державі не буде поневолення нації нацією і не сміє бути панування багатших та економічно сильніших над біднішими та економічно слабшими. В Українській державі всі горожани без різниці мови, віри, роду, стану чи полу будуть справді рівні перед законом, а наскрізь демократичний лад, оснований на загальнім, рівнім, безпосереднім, тайнім і пропорціональнім виборчим праві, від громади починаючи і на державі кінчаючи, забезпечити верховний голос у державі демосові, масам робочого народу. Хлібороб і робітник будуть основою і керманічами держави. Український парламент, що вибереться і збереться зараз, як тільки край успокоїться, проведе справедливую земельну реформу, силою котрої земля великих дібр перейде у власність малоземельних і безземельних.

Робітниче законодавство забезпечить робітникам 8-мигодинний робочий день, дасть безпеку на старість і нездібність до праці і взагалі повну охорону праці»⁸¹.

За змістом і формою викладу це була справді прогресивна, цілком демократична програма, яка відповідала інтересам народу і засвідчувала демократичний характер самої Національної ради. Її схвально зустріли й активно підтримали трудящі маси.

Немає жодних підстав оцінювати діяльність Української національної ради, як це робилося заідеологізованою радянською історичною наукою, як контрреволюційну, буржуазно-націоналістичну.

9 листопада Національна рада утворила тимчасовий уряд — Державний секретаріат на чолі з К. Левицьким — лідером Української національно-демократичної партії. Тоді ж на засіданні було вирішено назвати державу Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР), що відповідало духові і букві проголошених декларацій і розвитку суспільно-політичних подій на Україні. Щоправда, з оголошенням цього рішення Національна рада забарилася, мабуть, з огляду на те, що хоч імперія і розвалилася, але імператор не зрікся престолу. Тільки після того, як це сталося, 13 листопада і було проголошено республіку.

Важливою особливістю становлення української державності на західноукраїнських землях було те, що на владу тут претендувала ще одна політична і військова сила — Начальний комітет — виразник інтересів польських поміщиків і буржуазії. Саме цей комітет і планував у ніч на 1 листопада захопити владу у Львові і передати її Польській ліквідаційній комісії, що мала сюди прибути. Плани ці були зірвані, але відвернути жорстоку битву за владу не вдалося. 2 листопада розпочалася національно-визвольна війна українського народу проти інтервенції польських військ. Українська національна рада, її уряд і Українська галицька армія, відстоюючи права і незалежність українського народу, національну державність і суверенітет, розпочали жорстоку боротьбу проти окупантів, яка коштувала українському народові великих жертв.

Листопадові події на західноукраїнських землях дістали, як уже відзначалося, необ'єктивну, упереджену оцінку в радянській історіографії. Вони або замовчувалися зовсім, або кваліфікувалися як «контрреволюційний путч, змова українських буржуазних націоналістів»⁸².

Спробу нового трактування цих подій як національно-демократичної революції вперше було здійснено автором цієї статті на науковій конференції у Львові в березні 1956 р.⁸³. Однак тоді її було рішуче відкинуто⁸⁴. Ще одну спробу було зроблено через рік у статті «До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 р.»⁸⁵. Автор зробив висновок, що в листопаді 1918 р. національне повстання переросло в буржуазно-демократичну, національно-демократичну революцію, в результаті якої і виникла Західноукраїнська Народна Республіка. Революція була національно-демократичною, оскільки в ній розв'язувалися загальнодемократичні завдання — ліквідація національного поневолення і утворення демократичної національної державності. Вона була народною, тому що рушійними силами виступали робітники і селяни. Про це свідчать численні факти і документи. Навіть комуністичний орган журнал «Наша правда» визнавав: «Маси все ж таки боролися, маси повстали і заперечувати масовий характер подій 1918 р., участь у них багатьох тисяч робітників і селян не може ніхто. Отже, неправдою було, коли б хто твердив, що створення

буржуазної ЗУНР було наслідком боротьби самої буржуазії та міщанства. Без мас, без робітничо-селянського руху ніколи не було б створено ЗУНР»⁸⁶.

Щодо ролі української буржуазії в революції, то нами було висловлено думку, що вона «брала участь у революційній боротьбі, а іноді навіть очолювала повсталі маси, зокрема це відноситься до буржуазно-демократичної інтелігенції». Однак це питання не дістало тоді глибокого розкриття. Сьогодні потрібно чітко сказати, що українська буржуазія як буржуазія пригнобленої нації включилася в революцію і, маючи великий досвід політичної боротьби, політичні партії, збройні формування, відіграла важливу, керівну роль в революції.

Уже тоді автором зроблено правильний висновок про особливу роль цієї революції в історії українського народу: ліквідація імперії і монархічної влади, повалення багатовікового колоніального гніту і створення суверенної держави — народної республіки з республіканським ладом, здобуття демократичних свобод і певного соціального захисту. Були створені передумови для воз'єднання всіх земель у єдиній, соборній Україні.

Обмежений обсяг статті та її недостатня обізнаність з джерелами не дали можливості автору в 50-ті роки дослідити глибинні революційні процеси, повністю вирватися з полону заідеологізованої історичної науки, дати суто об'єктивну оцінку подій.

Незважаючи на поміркованість викладу й аргументованість положень, стаття викликала протест з боку компартійних структур усіх рівнів та їхніх ідеологічних служб. На пленумах і активах, конференціях і семінарах, у пресі і по радіо розгорнулася кампанія проти «серйозних помилок» О. Карпенка, який «наперекір дійсності писав, що так звана «Західноукраїнська народна республіка» була результатом національно-визвольного руху трудящих, а не плодом політичних комбінацій української контрреволюційної буржуазії»⁸⁷. Вона особливо посилилася, коли на захист позиції автора виступили вчені і публіцисти США, Англії, Франції, Німеччини, Австрії та інших країн.

Йшли роки... Однак позбавлена права на самостійне мислення радянська історична наука так і не спромоглася відмовитися від помилкових концепцій, що не враховували історичної дійсності, і далі фальсифікувала історичні події⁸⁸. Саме це і змусило автора через 35 років знову взятися за перо, щоб повернути народові правду про його героїчне минуле.

¹ Див.: Косачевская Е. М. Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 г.— Львов, 1965.

² Грушевський М. С. Люстрована історія України.— К., 1990.— С. 495.

³ Зоря галицька.— 1848.— 15 трав.

⁴ Франко Іван. Зібрання творів: У 50 т.— К., 1986.— Т. 47.— С. 122.

⁵ Центр. держ. іст. арх. України у Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 5193, арк. 89—95, 102—106 (далі — ЦДА України у Львові).

⁶ Лозинський М. Галичина в рр. 1918—1920.— Відень, 1922.— С. 28.

⁷ Держ. арх. Закарпат. обл., ф. 4, оп. 1, спр. 336, арк. 88—89 (далі — ДАЗО).

⁸ Шляхом Жовтня: 36 документів і матеріалів.— Ужгород, 1957.— С. 70, 77; Сміян П. К. Жовтнева революція і Закарпаття, 1917—1919.— Львів, 1972.— С. 21; Співак Б., Троян М. 40 незабутніх днів.— Ужгород, 1967.— С. 29—32.

⁹ Левицький К. Великий зрив.— Львів, 1931.— С. 98.

¹⁰ Bulletin du Conseil Polonais de l'Union des Partis.— 1917.— 20 Dec.; Gazette de Lausanne.— 1918.— 7 Maj; Glos narodu.— 1918.— 23 Maj.

¹¹ Левицький К. Назв. праця.— С. 9—10.

¹² Українська робітничка газ.— 1918.— 6 квіт.

¹³ Держ. арх. Львів. обл., ф. 314, оп. 1, спр. 3387, арк. 105 (далі — ДАЛО); Під прапором Жовтня: 36 документів і матеріалів.— Львів, 1957.— С. 83.

¹⁴ Шеггін О. In the World War.— Wien, 1918.— P. 37.

¹⁵ Левицький К. Назв. праця.— С. 93.

- ¹⁶ Там же.— С. 105.
¹⁷ Stenographische Protokolle Haus der Abgeordneten. XXII Session.— Wien, 1918.— S. 4407.
¹⁸ Ibid.— S. 4406.
¹⁹ Ibid.— S. 4594.
²⁰ ДАЛО, ф. 200, оп. 1, спр. 455, арк. 20; Temperley H. W. V. A History of the Peace Conference of Paris.— London, 1924.— V. 4.— P. 104.
²¹ K u t s c h a p s k y N. D. Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus.— Berlin, 1934.— S. 31—34.
²² ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 234, арк. 41; ф. 200, оп. 1, спр. 455, арк. 21.
²³ Діло.— 1918.— 20 жовт. Спец. додаток.
²⁴ Там же.
²⁵ ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 234, арк. 41.
²⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 1871, арк. 2; Діло.— 1918.— 22 жовт.
²⁷ Альманах Станіславівської землі: 36. матеріалів до історії Станіславщини.— Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975.— Т. 1.— С. 113.
²⁸ ДАЛО, ф. 200, оп. 1, спр. 455, арк. 23—24; Діло.— 1918.— 22 жовт.; Вперед.— 1918.— 27 листоп.
²⁹ ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 234, арк. 41.
³⁰ Там же, ф. 200, оп. 1, спр. 455, арк. 25.
³¹ Там же, ф. 129, оп. 2, спр. 234, арк. 42.
³² Л е в и ц ь к и й К. Назв. праця.— С. 126.
³³ ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 224, арк. 9, 10; оп. 2, спр. 418, арк. 9; Gazeta Lwowska.— 1928.— 21 listop.; Slowo Polskie.— 1920.— 1 listop.; Kurjer Poronny.— 1928.— 1 listop.; M a s z y n s k i C z. Boje Lwowskie.— Lwow, 1921.— Т. 1.— S. 37.
³⁴ ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 406, арк. 5—6.
³⁵ Obrona Lwowa 1—22 listopada 1918.— Lwow, 1933.— S. 67.
³⁶ ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 224, арк. 12.
³⁷ Там же, спр. 148, арк. 42.
³⁸ Там же, спр. 248, арк. 22; оп. 2, спр. 418, арк. 9.
³⁹ Там же, ф. 193, оп. 1, спр. 3, арк. 1.
⁴⁰ Obrona Lwowa.— S. 67.
⁴¹ К у з ь м а О. Листопадові дні 1918 р.— Львів, 1931.— С. 55.
⁴² Воля.— 1919.— № 3.— С. 106—109; Укр. прапор.— 1919.— 20 серп.
⁴³ Укр. скиталець.— 1920.— № 1.— С. 6.
⁴⁴ Історія українського війська.— Львів, 1936.— С. 468.
⁴⁵ К у з ь м а О. Назв. праця.— С. 51.
⁴⁶ В і т и к С. До 10-річчя ЗУНР // Більшовик України.— 1928.— № 20.— С. 66.
⁴⁷ К у з ь м а О. Назв. праця.— С. 57.
⁴⁸ Там же.— С. 43.
⁴⁹ Діло.— 1918.— 3 листоп.
⁵⁰ Наша правда.— 1929.— № 1.— С. 113; Б а р а б а Г р., М р о н і в Б р у н о. Дро-гобицьке повстання.— Львів.— 1929.— С. 25.
⁵¹ Вперед.— 1918.— 12 груд.; Б и р ч а к В. Дрогобицька епопея. // Літ.-наук. вісник.— 1931.— Т. 107.— С. 752—757, 764.
⁵² Дрогобицький листок.— 1918.— 12 листоп.
⁵³ Воля.— 1918.— 5 листоп.; К у з ь м а О. Назв. праця.— С. 240.
⁵⁴ Воля.— 1918.— 7 листоп.
⁵⁵ Укр. скиталець.— 1920.— № 2.— С. 16.
⁵⁶ К у з ь м а О. Назв. праця.— С. 245.
⁵⁷ Альманах Станіславівської землі: 36. матеріалів до історії Станіславщини.— Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985.— Т. 2.— С. 207—210.
⁵⁸ Станіславівський голос.— 1918.— 5, 19 листоп.; Літопис червоної калини.— 1930.— № 4.— С. 22—23.
⁵⁹ Покутський вісник.— 1918.— 10 листоп.; Укр. скиталець.— 1920.— № 1.— С. 21.
⁶⁰ Укр. скиталець.— 1921.— № 5.— С. 10.
⁶¹ Золочівське слово.— 1918.— 23 листоп.; Укр. скиталець.— 1920.— № 1.— С. 24—25.
⁶² К у з ь м а О. Назв. праця.— С. 230.
⁶³ Укр. скиталець.— 1921.— № 6.— С. 5; Україна.— 1918.— № 1.— С. 4.
⁶⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 1956, арк. 8; Укр. скиталець.— 1921.— № 4.— С. 4; Календар червоної калини на 1925 р.— С. 59; Чайківський А. Чорні рядки: Спогади комісара ЗУНР.— Львів, 1930.
⁶⁵ Голос Поділля.— 1918.— 9 листоп.; Укр. прапор.— 1919.— 1 груд.
⁶⁶ Літопис червоної калини.— 1930.— № 3.— С. 21; № 6.— С. 23.
⁶⁷ Альманах Станіславівської землі.— Т. 1.— С. 860—863.
⁶⁸ Там же.— С. 779—783.
⁶⁹ ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 72, арк. 12—50; Діло.— 1918.— 3—25 листоп.; Голос Поділля.— 9—12 листоп.; Укр. скиталець.— 1921.— № 4.— С. 6—18; Календар червоної калини на 1925 р.— Львів, 1924.— С. 59.
⁷⁰ Вперед.— 1918.— 27 листоп.
⁷¹ Історія українського війська.— С. 471.
⁷² Буковина.— 1918.— 1 листоп.; Glasul Bucovinei.— 1918.— 1 Nov.; Czernowitzer Allgemeine Zeitung.— 1918.— 1 Nov.; П и п к о Х. Г. Велика Жовтнева соціалістична революція і боротьба трудящих Буковини за владу Рад і возз'єднання з Радянською Україною.— Чернівці, 1958.— С. 98.

- ⁷³ Буковина.— 1918.— 10 листоп.
⁷⁴ К а н ю к С. Буковина в румунській неволі.— Харків, 1930.— С. 94.
⁷⁵ К а р п е н к о О. Ю. Окупація Північної Буковини боярською Румунією і боротьба трудящих мас проти окупаційного режиму // Укр. іст. журн.— 1966.— № 10.
⁷⁶ Р у с а к Ю. Воспоминания.— Ужгород, 1938.— С. 28.
⁷⁷ Göög-Katholikus Szemle.— 1918.— 10 XI.
⁷⁸ ДАЗО, ф. 4, оп. 1, спр. 836, арк. 126; Мукачів. філіал ДАЗО, ф. 250, оп. 1, спр. 232, арк. 15; Шляхом Жовтня.— Т. 1.— С. 62—63.
⁷⁹ Шляхом Жовтня.— Т. 1.— С. 65—66.
⁸⁰ Див.: У с е н к о В. В. Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на розвиток революційного руху на Закарпатті в 1917—1919 рр. — К., 1955.— С. 91—97; С м і я н П. К. Жовтнева революція і Закарпаття.— Львів, 1972.— С. 27—30.
⁸¹ Діло.— 1918.— 5 листоп.
⁸² Див.: Б о г о д и с т І. Боротьба трудящих Галичини за Радянську владу в 1918—1920 рр. — Львів, 1952; О с е ч и н с ь к и й В. К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму.— Львів, 1954; К о м п а н і е ц ь І. І. Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатті під впливом ідей Великого Жовтня (1917—1920 рр.).— К., 1957; та ін.
⁸³ Наукова конференція істориків.— Львів, 1956.— С. 3.
⁸⁴ Доповіді та повідомлення (Львів. держ. університету).— Львів, 1957.— Вип. 7.— Ч. 2.— С. 20.
⁸⁵ Див.: З історії західноукраїнських земель.— К., 1957.— Вип. 1.— С. 59—90.
⁸⁶ Наша правда.— 1928.— № 11—12.— С. 26.
⁸⁷ Комуніст України.— 1964.— № 1.— С. 51.
⁸⁸ Див.: Історія Української РСР: У 8-ми томах 10-ти книгах.— К., 1977.— Т. 5.— С. 514; Історія Української РСР: Короткий нарис.— К., 1981.— С. 292—293; Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопед. довідник.— К., 1987.— С. 240.

В. Г. Врублевський (Київ)

До створення Української Академії наук

До 60-х років XIX ст. Російська Академія наук у Петербурзі була єдиною слов'янською академією. Проте вже у 60—80-х роках розгорнувся рух інтелігенції ряду слов'янських країн за створення національних осередків науки і культури. В результаті у цей час були створені Югославська Академія наук і мистецтв (1866 р.), Краківська Академія наук (1871 р.), Сербська Академія (1886 р.), Чеська Академія наук і мистецтв (1898 р.). Як правило, вони створювалися на базі наукових товариств.

Ідея створення національної Академії наук набула поширення в той час і на Україні. Незважаючи на те, що згідно з драконівським царським указом 1876 р. українська мова була заборонена, національна інтелігенція використовувала цю ідею в боротьбі проти русифікації, занедбання українського слова і культури.

В зв'язку з тим, що тоді про створення академії на території України не могло бути й мови, ряд українських прогресивних діячів вирішив розпочати підготовчу роботу в цьому напрямі у Галичині. Вони постійно порушували перед польським урядом питання про необхідність національного й культурного розвитку західноукраїнських земель. Деякі польські діячі (особливо А. Сапіга) запевняли В. Б. Антоновича, О. Я. Косинського, К. П. Михальчука, що насамперед доцільно створити при якійсь установі наукове видавництво і через деякий час на його базі неминуче виникне академія¹.

З цією метою у 1892 р. Львівське товариство ім. Шевченка було реорганізовано в Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). Уже протягом перших трьох років свого існування воно розгорнуло значну видавничу діяльність. Регулярно, один раз на два місяці, стали виходити «Записки